

Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra leta 1945

Damjana Čemažar

Pri pisanju diplomske naloge¹ sem se prvič srečala s problematiko povojnih izseljencev z območja Sorice, Spodnjih Danj in Torke. Pri pregledovanju arhivskega gradiva in sistematičnem sestavljanju seznama izgnancev sem prišla do ugotovitve, da gre za pojav večjih razsežnosti, ki bi mu veljalo posvetiti več pozornosti. Namen članka je skromen prispevek k poznavanju te tematike.

20. decembra 1945 je bilo z območja Krajevnega ljudskega odbora (KLO) Sorica izgnanih 92 oseb, z območja KLO Davča pa 23 oseb. Najstarejša oseba je bila stara 79 let. Iz volilnega imenika KLO Sorica² je bilo 27. januarja 1946 črtanih 45 od 409 volilnih upravičencev, od tega 35 žensk in 10 moških, kar predstavlja 11 % celotnega volilnega telesa. V volilnem imeniku so označeni z opombo "Izseljen/a".³ Izgnanih je bilo 45 mladoletnih oseb od enega leta starosti naprej. Najmanj en otrok se je rodil v izgnanstvu. Z območja šole v Sorici⁴ je prihajalo 41 otrok. Na koncu šolskega leta 1945/46 je bilo v tej šoli vpisanih 19 otrok manj kot na začetku leta. Število se je s 93⁵ zmanjšalo na 74, kar predstavlja 17 % populacije. Z območja šole v Zabrdi so bili izgnani trije šoloobvezni otroci. Na tej šoli je bilo v začetku šolskega leta vpisanih 28 otrok.⁷

Iz vasi Spodnje Danje, ki je sicer štela 20 gospodarstev, je bilo izseljenih devet družin, iz Spodnje Sorice ena družina, iz Zgornje Sorice dve družini in s Torke dve družini. Z območja KLO Davča so bile izgnane tri družine: osem mladoletnih in 15 polnoletnih oseb – sedem moških in osem žensk.

Izgon pripadnikov nemške narodne manjšine iz Slovenije med letoma 1945 in 1946

Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra 1945 spada v širši okvir izгона Nemcev iz Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Potsdamski sporazum, podpisan 2. avgusta 1945, Jugoslavije ni uvrščal med tiste države vzhodne in jugovzhodne Evrope, ki jim je dovoljeval izgon nemške manjšine. Načrti o povojnem izgonu pripadnikov nemške narodne manjšine, ki so izražali zahtevo po prevzemu kolektivne odgovornosti za preganjanje Slovencev, so začeli nastajati že med drugo svetovno vojno tako v taboru Osvobodilne fronte kot tudi v okviru Slovenske zaveze.⁸ Ni znano, ali je bil dejansko sprejet ustrezen zvezni predpis, ki bi urejal vprašanje izгона Nemcev iz Jugoslavije. Dušan Nečak po nemških virih navaja, da je Predsedstvo AVNOJ-a 21. novembra 1944 sprejelo poseben odlok, ki je določal, da:

1. "vse v Jugoslaviji živeče osebe nemškega izvora samodejno izgubijo jugoslovansko državljanstvo in vse državljanske pravice;
2. celotno premoženje in nepremično premoženje oseb nemškega izvora velja za zaplenjeno in samodejno preide v državno last;
3. osebe nemškega izvora ne smejo zahtevati oziroma izvajati nobenih pravic, niti se ne smejo obračati na sodišča in institucije za svoje osebno pravno varstvo."

Ni jasno, ali je bil tak odlok dejansko sprejet. Če pa je bil, je bila po mnenju Milka Mikole njegova veljavnost vprašljiva, saj ni bil nikoli objavljen v uradnem listu DFJ.⁹

Predsedstvo AVNOJ-a je 21. novembra 1944 sprejelo odlok o zaplembi imovine, ki je bil v Uradnem listu objavljen februarja 1945, ko je tudi stopil v veljavo. V prvem členu je določal, da v državno svojino preide:

1. "vse imetje nemškega rajha in njegovih državljanov, ki se nahaja na ozemlju Jugoslavije;

2. vse imetje oseb nemške narodnosti, z izjemo tistih Nemcev, ki so se borili v vrstah narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije ali ki so bili državljani nevtralnih držav in se med okupacijo niso vedli sovražno;
3. vse imetje vojnih zločincev in njihovih pomagačev, ne glede na njihovo državljanstvo in imetje oseb, ki so bile s sodbo državljanskih ali vojaških sodišč obsojene na izgubo imetja v korist države.

*Odredbe tega odloka veljajo v tem primeru za imetje jugoslovanskih državljanov ne glede na to ali je ono v zemlji ali v zamejstvu.*¹⁰

Oddelek za zaščito naroda (Ozna), ki je bil pri štabu za repatriacijo v Ljubljani, je 26. junija 1945 izdal navodila, da naj bi Nemce, ki niso bili osumljeni sodelovanja z okupatorji in se niso pregrešili zoper slovenski narod, izgnali, vse druge pa spravili v taborišča, kjer bi jih obravnavali. Pri spodnještajerskih in gorenjskih Nemcih, ki jim ni bilo mogoče očitati kakšnega hudodelstva pod okupacijo, je bilo pri določanju njihove usode odločilno zlasti njihovo članstvo v bivši Švabsko-nemški kulturni zvezi (Schwäbisch-Deutscher Kulturbund).¹¹

Izgon nemške narodne manjšine iz Slovenije je potekal v treh valovih. V prvem valu, ki je trajal od maja do septembra 1945, so bili izgnani kočevski Nemci, Besarabci in drugi nemški kolonisti z območja naselitvenega pasu ob Savi in v Obsotelju. Drugi val izganjanja se je začel septembra 1945 z izgonom Nemcev oziroma folksdojčerjev,¹² ki so bili internirani v koncentracijskih taboriščih, in se je zaključil oktobra 1945, ko so taborišča razpustili. Aretacije so potekale od maja 1945 naprej in so zajele člane Švabsko-nemške kulturne zveze – kulturbundovce in funkcionarje Štajerske domovinske zveze. Osrednje od sedmih taborišč za pripadnike nemške manjšine iz cele Slovenije, ki jih je ustanovila in upravljala Ozna, je bilo Strnišče pri Ptujju. V njih so se znašle cele družine, interniranci so bili izpostavljeni stradanju, nalezljivim boleznim in fizičnemu ter psihičnemu trpinčenju; veliko jih je bilo odpeljanih v smrt

ali pa so umrli zaradi lakote in nalezljivih bolezní. Tretji val izganjanja je sledil konec decembra 1945 in se je zaključil novembra 1946. Zajel je območje Ljubljane, Gorenjske in Dolenjske, celjsko in mari-borsko območje, Apaško dolino in severozahodni del Prekmurja.¹³ Major Uprave državne varnosti (Udba) Zvone Debevc je v poročilu o selitvah folkso-dojčerev iz LRS v letih 1945–1946, ki je datirano z dnem 26. november 1951, zapisal, da so se "v obzir jemali vsi nemški in avstrijski državljani, skoraj brez razlike ter vsi folkso-dojčeri in Slovenci, ki so se pred ali med okupacijo kompromitirali kot sodelavci Nemcev, oz. okupatorja in ki po osvoboditvi ali niso bili sojeni ali pa niso sami pobegnili. Gotovo je, da je bil kriterij za izselitev z ozirom na povojno stanje zelo oster in da so se delale napake. So slučaji, da se je zaradi enega člana družine, ki se je kompromitiral kot sodelavec Nemcev, izselilo tudi ostale neoziraje se na njihovo zadržanje, starost in podobno. So pa tudi primeri, da se je selilo ljudi, proti katerim so se dobile prijave s strani oseb, ki so bile osebno neraz-položene do njih."¹⁴

Vprašanje usode "tako imenovanih Nemcev na Slovenskem po letu 1945" je ostalo siva lisa in svoje-vrstna tabu tema tako politike kot znanosti ves čas druge Jugoslavije. Obravnavanje te problematike je bilo politično nezaželeno, saj je nova oblast s tistim delčkom Nemcev na Slovenskem, ki je ostal doma in ni pobegnil z umikajočo se nemško vojsko, obračunala prav tako kot z drugimi nasprotniki v vojni.¹⁵

Vojna in žrtve povojnega proti-pravnega odvzema življenja

Sorica je bila vsa leta vojne okupirana, nemški vojaki so bili tu stalno prisotni. Zasedli so soriško župnišče in pokopališče, pozneje pa še mežnarijo in šolo.¹⁶ Meja med nemškim in italijanskim območ-jem je na relaciji Vršič–Žiri ostala enaka predvojni meji med Kraljevino Jugoslavijo in Italijo¹⁷ in je potekala v neposredni bližini Sorice in Davče, zato so bili tu prisotni tudi nemški graničarji. Zaradi pri-

sotnosti nemške vojske je bila Sorica za partizane manj dostopna, so se pa ti s hrano in vsem ostalim oskrbovali v okoliških vaseh. Pri tem so bili neizpro-sni in so s seboj odnesli vse, kar so našli – hrano, oblačila in drugo. Več kot desetčlanska družina iz Spodnjih Danj je imela, potem ko so jim partizani izpraznili hlev in niso imeli mleka za majhne otroke, kravo v nekem hlevu v Sorici, da jim je partizani ne bi mogli odpeljati.¹⁸

Zadnje dni maja 1941 so tudi v Selški dolini za-čeli popisovati prebivalstvo in hkrati vpisovati v Koroško ljudsko zvezo (Kärntner Volksbund), usta-novljeno 24. maja 1941, ki jo je z odredbo ustanovil šef civilne uprave za Gorenjsko Franz Kutchera. V celotni Selški dolini je bil delež prebivalstva, ki se je vpisal v to organizacijo, zelo velik. Ciril Zupanc to pripisuje dejstvu, da je bil v Selški dolini "prostovoljni" vpis izveden hkrati z obveznim popisom prebivalstva. Večina prebivalstva je tako imela vpis v stranko za del splošnega popisa.¹⁹ Tudi sicer je bil na Gorenjskem delež vpisanih prek 99 %. Monika Kokalj Kočevjar meni, da je bil razlog za tako velik vpis strah pred deportacijami. V Sorici je tamkajšnji Ortsgruppenleiter zagrozil, da bo vsak, ki bo v po-pisno polo vpisal slovensko narodnost, preseljen. Del Gorenjcev, ki so se prijavili v Koroško ljudsko zvezo, je 27. septembra 1942 dobilo državljanstvo do preklica.^{20, 21}

Leta 1944 so Nemci med graničarje prisilno mobi-lizirali domače moške, ki so bili do takrat na svojih kmetijah. Mobilizaciji so se odzvali, ker bi v prime-ru, če bi šli v partizane, Nemci izselili njihove velike družine z majhnimi otroki. Po koncu vojne se jih je 17. maja 1945 najmanj deset javilo oblastem v Sori-ci, saj se niso počutili krive. Bili so samo graničarji, v boje s partizani se niso spuščali. Javili so se potem, ko so od oblasti dobili zagotovilo, da se jim ne bo nič zgodilo, če imajo čisto vest. Devet od teh jih je, po-tem ko so jih odpeljali na vojaško komando v Škofjo Loko, izginilo neznano kam. Pred tem so bili nekate-ri videni na škofjeloškem gradu. Eden je bil odpeljan v Kočevje in je bil na posredovanje brata partizana izpuščen ter je preživel. Za dva so svojci prepričani,

da sta bila z gradu izpuščena, ker jima niso imeli kaj očitati, vendar so ju na poti domov v večstrski soteski skupaj z drugimi zajeli domači revolucionarji in jih ubili.²² Za enega od njiju pa KLO nasprotno navaja, da je bil odpeljan v Kočevje.²³ V začetku decembra 1945 je KLO Okrajnemu ljudskemu odboru (OLO) sporočil, da posestev, ki so začasno pod narodno imovino, ne predlaga v zaplembo, ker so lastniki v preiskovalnem zaporu "in niso bili še sojeni in njih krivda ni še pravno dokazana"²⁴. Ti možje se niso nikdar vrnili, ubiti so bili brez obsodbe sodišča in so žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja. Njihove družine so zaman čakale, da se bodo vrnili domov, in še danes ne vedo, kdaj in kje so bili ubiti ter kje so pokopani. Večinoma so bili to očetje bolj ali manj velikih družin z majhnimi otroki, ki so bile konec leta izgnane v Avstrijo. Izgnani pa niso bili samo njihovi žene in otroci, ampak tudi vsi ostali, ki so živeli z njimi v hišah: bratje in sestre (ki so bili v nekaterih primerih še mladoletni), očetje in matere. Vsi ti ljudje niso zagrešili popolnoma ničesar, sploh otroci.

Prisilna izselitev in izgnanstvo

20. decembra 1945 so v Zgornje in Spodnje Danje prišli vojaki Ozne s kamioni in s seznamom za izselitev. V Davčo so prišli ob petih popoldne. Ljudje, ki so bili napisani na seznamu, so imeli deset minut do pol ure časa, da so s seboj vzeli le najnujnejše osebne stvari, kolikor so jih lahko nesli v ročni prtljagi. Hiše so zapečatili. Družine so se v Spodnjih Danjah zbrale na sredi vasi in nato so skupaj odšle peš do Podrošta, od tam pa s kamioni do Škofje Loke. Nekateri omenjajo, da so jih v Škofji Loki peljali na zaslišanje. Po pripovedovanju drugih pa so jim ob selitvi dejali, da gredo v Škofjo Loko na zaslišanje in se bodo kmalu vrnili domov, če niso ničesar storili – vendar pa jih na zaslišanje niso peljali. Iz Škofje Loke do zbirnega centra Hrušica pri Jesenicah so se po pripovedovanju enih peljali s kamioni, po pripovedovanju drugih pa z živinskimi vagoni. V zbirnem

centru so v barakah ostali nekaj dni, nato pa so jih z živinskimi vagoni odpeljali do Rateč pri Planici, kjer so se ločili.²⁵ Družine brez otrok so odšle peš čez Korensko sedlo, družine z majhnimi otroki pa so se s transportom odpeljale do Maribora, od koder so bile poslane peš v Avstrijo. Tam so se razkropili po različnih taboriščih in kmetijah. Večina jih je bila v delovnem taborišču Judenburg, kamor so nekateri prispeli že takoj, drugi pa so se večkrat selili. Omenja se taborišče Wagna v Lipnici (Leibnitz), Spittal, delovno taborišče Admont pri Salzburgu, taborišče Kellerberg, taborišče Firnice, taborišče v Lienzu. Nekateri so delali v taboriščih, drugi so odhajali na delo na kmetije v okolici taborišč, nekateri pa so na kmetijah, kjer so delali, tudi živeli.

V že omenjenem poročilu o selitvah folksdojčev iz LRS je omenjena kartoteka izseljenih folksdojčev. Vsebuje seznam 2.004 izseljencev, za katere pa ni naveden kraj, od koder so bili izseljeni. "To so osebe, rojene bodisi v Avstriji bodisi v krajih FLRJ izven Slovenije. Ker na kartoteki ni točnih podatkov /pri nekaterih se poleg imena nahaja samo še oznaka 'Volksdeutsch' in niti ni rojstni kraj označen/, je točna statistika po krajih nemogoča." Pri pregledu omenjenega seznama izseljencev sem našla 77 oseb, ki bi glede na priimek lahko prihajale z območja KLO Sorica. Primerjala sem jih s svojim takratnim seznamom 86 izgnanih oseb, ki sem ga sestavila na podlagi dokumentov, najdenih v fondu KLO Sorica. Ujemalo se je 59 imen in priimkov. V kar nekaj primerih je bila na enem seznamu daljša in na drugem seznamu krajša verzija imena (npr.: Doroteja – Dora, Marija – Micka, Ana – Anica, Ivana – Ivanka, Julijana – Julka, Katarina – Katrica), ker pa se je po navadi poleg takih imen na seznamu pojavljal tudi eden, več ali vsi družinski člani z mojega seznama, sem sklepala, da gre kljub različnemu zapisu imena za eno in isto osebo. Pri vseh je navedena kratica "Volksd." ter datum in kraj izгона čez mejo. Večina od teh 59 oseb je bila izgnana 2. januarja 1946 preko Šentilja, pet oseb je bilo preko Šentilja izgnanih 27. decembra 1945, dve osebi pa istega dne preko Korenskega sedla (sedlo Koren).

Izseljene so bile osebe, ki so se v času selitve nahajale na svojem domu. Neki gospodar je bil v času selitve v mlinu, ko se je vrnil domov, je našel prazno hišo in zapечатena vrata. V enem primeru je mati pustila petletnega otroka doma, ker je mislila, da jih bodo pobili.²⁶ Sicer so matere puščale doma tiste otroke, ki jih ni bilo na seznamu. Mati iz Spodnjih Danj, ki že od maja ni vedela, kje se nahaja njen mož, je s sabo vzela otroka, stara osem in štiri leta, dva pa sta v starosti pet in dve leti in pol ostala doma. Zanj je skrbel oskrbnica posestva, njuna sorodnica. Neka mati, katere mož je prav tako po vojni izginil, je s sabo vzela sinova, stara pet in štiri leta, doma pa je pri sorodnikih pustila leto in pol staro punčko. Pri sorodnikih je ostala še ena dobro leto stara punčka, katere starši ter tri sestre in brat so bili izseljeni. V Davči je mati doma pustila 11 mesecev starega sina. Ena ostarela oseba je bila odpeljana skupaj z družino, nato pa je bila po posredovanju sina partizana izpuščena. Ena oseba je bila izseljena pomotoma, ker je v tistem času živela pri družini, ki so jo izselili. Kljub temu je na Koroškem ostala deset mesecev.²⁷

Zaplemba premoženja

Desetim izgnanim družinam iz Sorice, iz Spodnjih Danj in s Torke je bilo 15. marca 1946 na podlagi že omenjenega odloka AVNOJ-a o zaplembi imovine na osnovi 1. in 2. točke 1. člena zaplenjeno celotno premoženje in nepremično premoženje.²⁸ Okrajna zaplembna komisija²⁹ je na svojem zasedanju 15. marca 1946 na podlagi uradnih podatkov ugotovila, da so "navedeni državljani nemškega Reicha, odnosno pripadniki nemške narodnosti, odnosno, da gre za imetje nemškega Reicha".³⁰ Odločbe so bile utemeljene na podlagi uradnega potrdila OLO, da so bili imenovani decembra 1945 izseljeni kot Nemci. Potrdilo je bilo izdano istega dne, kot je zasedala komisija. Ker se zaplenjenci oziroma njihovi sorodniki v zakonitem roku niso pritožili, je odločba postala pravnomočna in Okrajno sodišče v Škofji Loki je s svojo odločbo odredilo prenos zaplenjene imovine

v državno last.³¹ Očeta dveh od teh družin sta bila februarja 1944 mobilizirana k nemški postojanki v Sorici, po vojni sta se javila oblastem in izginila neznano kam. K nemški postojanki so bili mobilizirani še trije sinovi druge izseljene družine. Dva sta izginila po koncu vojne, eden pa se je vrnil domov po devetih letih in mu ni bilo sojeno. Za sina enega od izseljencev imam podatek, da je "šel k tabelim" in po vojni izginil. Ena oseba je bila med vojno pri nemški postojanki v Sorici, po vojni se je javila oblastem in bila odpeljana v Kočevje, po posredovanju brata partizana je bila izpuščena in bila nato z družino izseljena. Za ostalih pet družin nimam podatka o tem, da bi kdo od članov sodeloval pri nemških graničarjih.

Ostalim štirim družinam iz Sorice in Spodnjih Danj so bila posestva zaplenjena, vendar ni znano, kdaj in na kakšni podlagi, saj odločb o tem nisem našla. Očetje teh družin so bili leta 1944 mobilizirani k nemškim graničarjem v Sorici in so izginili, potem ko so se javili komandi mesta Škofja Loka. Okrajno sodišče v Škofji Loki jim je konec februarja 1946 z odločbo zaplenilo premoženje na podlagi 24. člena zakona o zaplembah.³³ Gre za zakon o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije, katerega 24. člen pravi: "*Če pri izvajanju konfiskacije ni priglavljen v smislu 22. člena tega zakona (ki pravi, da smejo tretje osebe uveljavljati pravne zahteve glede konfiscirane imovine) nikakršen zahtevok za izločitev po 3. členu, izvrši pristojno sodišče, ki izvaja konfiskacijo, po pregledu popisa in zapisnika svojega odposlanca, prenos konfiscirane imovine v državno last in izroči konfiscirano imovino pristojni upravi narodnega imetja. Glede nepremičnin odredi sodišče takoj vpis državnih pravic v te nepremičnine.*"³⁴

Vrnitev

Prošnje za vrnitev izgnancev so po navadi vlagali sorodniki ali sosedje in so bile od oktobra do decembra 1946 praviloma zavrnjene.³⁵ Obravnaval jih

je Odsek za repatriacijo pri Ministrstvu za socialno skrbstvo Vlade LRS. Po pripovedovanju intervjuvanke je njen oče sam poslal prošnjo in dobil negativen odgovor z razlago, da so prosilci nemškega rodu.³⁶ Iz dopisa Odseka za notranje zadeve iz septembra 1946 je razvidno stališče oblasti, da se "osebe, ki so bile preseljene od naše oblasti, ne smatrajo kot naši državljani, ker so ga preklicali in se vpisali kot Volksdočerje".³⁷

V oktobru 1946 so se vrnilo vse tri družine iz Sorice. Novembra 1946 se je vrnila ena družina s Torke, v decembru istega leta pa še pet družin iz Spodnjih Danj. Leta 1947 sta se avgusta in septembra vrnilo dve družini iz Spodnjih Danj, decembra 1949 pa še ena. V začetku maja 1951 sta zadnji dve družini, ki sta bili na Koroškem, ena s Torke in ena iz Spodnjih Danj, ponovno zaprosili za povratek. Za eno družino nimam podatka, kdaj se je vrnila, druga pa se je kot zadnja vrnila v začetku aprila 1952. Prva družina iz Davče se je vrnila v začetku oktobra 1946, drugi dve pa januarja in februarja 1947. Družine so v pregnanstvu preživele od deset mesecev do šest let in tri mesece.

Družine so dobile posestva v začasno obdelavo in so z dovoljenjem javnega tožilstva v Škofji Loki lahko vložile prošnje za vrnitev. Javno tožilstvo je od krajevnega odbora zahtevalo podatke o tem, "ali je imenovanega smatrati za narodnega sovražnika" ali vojnega zločinca, v kakšnih socialnih razmerah živi, kakšen odnos ima do oblasti in kakšen odziv bi vrnitev premoženja povzročila v okolici.³⁸ KLO Sorica je izdajal pozitivne karakteristike. Kar se tiče odnosa ljudi do Nemcev, je KLO stopil v bran ljudi. Opisoval jih je kot nepoučene, politično nezavedne, navadne ljudi, brez osnovne narodnostne vzgoje, z edino predpostavko, da je treba biti pokoren tistemu, ki vlada. Niso se zanimali za razvoj dogodkov in so se "pod močno propagando okupatorja" znašli ob napačnem trenutku na napačnem kraju. Bili so politično povsem neaktivni v vsakem pogledu. Po koncu vojne so se vpisali v OF in se udeležili volitev v letu 1945.³⁹ Glede državljanstva na preklis so zapisali, da so ga ljudje dobili tako kot vsi, ki so bili čla-

ni Koroške zveze.⁴⁰ Februarja 1947 je KLO zapisal: *"Krajevni odbor je na stališču, da te osebe nikakor ni smatrati za tuje državljane ali za osebe nemške narodnosti, ker so bile vse rojene v tuk. kraju, kamor so bile pred vojno tudi pristojne in so imele jugoslovansko državljanstvo, katerega med okupacijo niso na pravni način izgubile. Vsled tega jih je smatrati za naše državljane slovenske narodnosti. Kot takim bi se moglo osporavati državljanske pravice samo pred rednim sodiščem. Vse te družine so poljedelske in je torej njih eksistenca odvisna od tega, če jim bodo vrnjena posestva, ki so jim bila zaplenjena. Ugotavljamo, da so ta posestva pri takem načinu gospodarjenja, kot je to bilo leta 1946, vsa močno pasivna in je tudi v gospodarskem pogledu nujno, da se za vsa ta posestva določijo pravni lastniki, ki bodo ista obdelovali skrbno in plodonosno. To pa bodo storili le njih prejšnji lastniki, ki so na teh posestvih zrastle. Zato predlagamo naslovu, da od svoje strani ukrene vse potrebno, da se tem družinam vrnejo posestva, ki so jim bila zaplenjena, ker je to v interesu gospodarstva, predvsem pa v interesu eksistence družin, ki bi sicer v večini padli v breme socialnega skrbstva."*⁴¹

Konec julija 1946 je bil sprejet zakon o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije. Po 4. členu spremenjenega in prečiščenega Zakona o zaplembi premoženja in izvrševanju zaplembe⁴² bi morali pri zaplembi premoženja določiti ohišje, ki ga družina obtoženega potrebuje za preživetje. Pri zaplembah, ki so bile izvedene prej in so ravnale v nasprotju s 4. členom, je moralo okrajno sodišče po 26. členu tega zakona na zahtevo obsojenega, članov njegove ožje rodbine ali osebe, ki jo je bil obsojeni dolžan vzdrževati, izdati odločbo o popravkih. Na podlagi teh dveh členov zakona so družine po vrnitvi domov dobile nazaj celotna posestva, ki so bila zaradi zahtevnega terena, na katerem so se nahajala, kot celota določena kot ohišje.

Kmetije, ki so jih morali izgnanci decembra 1945 nepričakovano zapustiti, so bile že takrat ubožar-

ne. Med njihovo odsotnostjo so jih obdelovali domači kolonisti in so po poročanju KLO Sorica poslovale z izgubo. Dogajalo se je, da so morali ob povratku domov iz svojih hiš najprej spraviti ljudi, ki so se vanje naselili po njihovem odhodu. Ti pa so po opisanju ene izmed prizadetih v iskanju vrednejših stvari hišo celo razkopavali.⁴³

Oblast je od njih tako kot od vseh kmetov pričakovala, da bodo izpolnili obvezno oddajo. Družine, ki so po vojni izgubile očete, so to močno občutile pri obdelovanju kmetij. Pogosto so žene in matere majhnih otrok ostale same za vse, otroci pa so morali že od majhnega trdo delati. Ravno tako kot vsi ostali kmetje so bili tudi tisti, ki so bili lastniki večjih posestev, kandidati za agrarno reformo. V KLO Sorica so bili štirje posestniki, katerih posestva so presegala maksimum 45 ha zemlje. Zemlja jim je bila zaplenjena od oktobra 1949 do marca 1950. Dva od njih sta bila izgnana v Avstrijo in sta se domov vrnila oktobra 1946. Enemu je država zaplenila 22 ha zemlje, ki mu jo je leta 1956 ob reviziji agrarne reforme v celoti vrnila. Drugemu je država zaplenila 12 ha zemlje, ob reviziji reforme je nazaj dobil 2,5 ha.⁴⁴

Otroštvo, ki ga ni bilo⁴⁵

Ob vsem suhoparnem naštevanju podatkov si je težko predstavljati, kaj so v resnici doživljali ljudje. Sredi zime so jih odpeljali neznano kam in sprva niso vedeli niti tega, ali bodo sploh preživeli, kasneje pa, kdaj – če sploh – se bodo lahko vrnili. Ne moremo si predstavljati, kaj so doživljale matere, ki so morale svoje majhne otroke pustiti tujim ljudem. Trpljenje izgnanih ljudi se je po povratku nadaljevalo. Niso se mogli znebiti pečata izseljencev in sodelavcev okupatorja – ne glede na to, da so bile obtožbe krivične. Prizadete družine so med vojno oskrbovale partizansko vojsko, ki je zaradi njih lažje preživela.

Največje žrtve vsega tega dogajanja so bili nedvomno otroci – danes že skoraj edine še živeče priče.

Del teh otrok je po vojni izgubilo očete in odraščali so ob materah, ki so željno pričakovale, da bi se njihovi možje vrnili domov – a se niso. O svojih strahovih si niso upale govoriti, sploh pa ne z otroki, ki bi lahko komu kaj nepremišljeno povedali. Matere so bile soočene s situacijo, ko so morale same preživeti otroke z delom na zahtevnih gorskih kmetijah. Zavile so se v molk in garale za preživetje. V obilici dela in strahu se o tem, kako se počutijo, v teh družinah niso pogovarjali. Otroke je molk in dejstvo, da za očeti niso mogli žalovati, trajno zaznamoval. Poleg tega so otroci zaradi odsotnosti očeta morali že zgodaj trdo delati na kmetijah in so zaradi tega tudi izostajali od pouka. V šoli so jih mnogi klicali belčki. Štipendije jim niso bile dostopne, izobrazbo so si pridobili kasneje ob delu. Tisti, ki si je niso, so opravljali najtežja garaška dela, ob katerih so si uničili zdravje.⁴⁶ V svojem življenju so že od malih nog doživljali bolečino, zapostavljenost in ponižanje, zato je razumljivo, da mnogi o tem še danes nočejo govoriti.

Opombe:

- ¹ Čemažar, Damjana, *Življenje v gorskih vaseh med letoma 1945 in 1952. Študija primera: Krajevni ljudski odbor Sorica*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2011.
- ² Sem so spadale vasi Zgornja in Spodnja Sorica, Zgornje in Spodnje Danje, Torka in Zabrdo.
- ³ SI Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), ŠKL 24, KLO Sorica (dalje ŠKL 24), tehnična enota (t. e.) 7., arhivska enota (a. e.) 9, Volilni imeniki 1945-1952.
- ⁴ V šolo v Sorici so hodili otroci iz Spodnje in Zgornje Sorice in Spodnjih Danj. V šolo v Zabrdu so hodili otroci iz Zabrda, s Torke in iz Zgornjih Danj.
- ⁵ SI ZAL, ŠKL 12, OLO Škofja Loka (dalje ŠKL 12), t. e. 31 (staro fascikel 15), Odsek za prosveto 45-49 (dalje t. e. 31), a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Poročilo ob pričetku šolskega leta, Državna OŠ Sorica.
- ⁶ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 31, a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Periodično poročilo (Stanje ob koncu junija 1946), Državna OŠ Sorica.
- ⁷ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 31, a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Poročilo ob pričetku šolskega leta, Državna OŠ Zabrdo.
- ⁸ Ferenc, Tone, *Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno, v: Zbornik "Nemci" na Slovenskem 1941-1945* (ur. Dušan Nečak), Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2002 (dalje: Ferenc, *Nemci na Slovenskem*), str. 160; Nečak, Dušan, *Nemška narodnostna skupnost kot nacionalni in razredni sovražnik, v: Slovenija v letu 1945*, Zbornik referatov, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996 (dalje: Nečak, *Nemška narodnostna skupnost*), str. 72; Mikola, Milko, *Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih na Slovenskem*, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2009 (dalje: Mikola, *Dokumenti*), str. 10; Mikola, Milko, *Rdeče nasilje. Represija v Sloveniji po letu 1945*, Celjska Mohorjeva družba, Celje-Ljubljana 2012 (dalje: Mikola, *Rdeče nasilje*), str. 165.
- ⁹ Mikola, Rdeče nasilje, str. 166.
- ¹⁰ Uradni list DFJ, 6. 2. 1945.
- ¹¹ Ferenc, *Nemci na Slovenskem*, str. 124-125.
- ¹² Pripadnik katere od nemških narodnih manjšin, predvsem v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope. Izraz je uvedel nacizem in je imel politični poudarek. S tem izrazom so označevali pripadnike nemškega naroda s prebivališčem v drugih državah. Po vojni je komunistična oblast iz Slovenije izgnala nemško govoreče prebivalce, ki so bili ostanek nemško govorečega prebivalstva pred prvo svetovno vojno in se ob koncu vojne niso umaknili z nemško vojsko. Njihovo naseljitveno območje je bilo omejeno predvsem na jezikovni otok Kočevje (Kočevarji), dele slovenske Štajerske, štiri vasi v Prekmurju in na tiste Nemce, ki so živeli v Ljubljani, na Gorenjskem ter na slovenskem Koroškem. Od predvojnih 28.000 jih je po vojni ostala samo še peščica (Enciklopedija Slovenije, 14. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana 2000, str. 359, 360). Oblast je za nemške osebe razglašala tudi osebe, ki to niso bile.
- ¹³ Mikola, *Dokumenti*, str. 13-14.
- ¹⁴ SI Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS (dalje: AS 1931), t. e. 1062, Seznam Volksdeutscherjev, ki so bili v letih 1945-46 izseljeni od naše oblasti, Poročilo o selitvah Volksdeutscherjev iz LRS v letih 1945, 1946, 26. 11. 1951, str. 3-4 (objavljeno v zborniku *Železne niti* št. 8, str. 289-291).
- ¹⁵ Nečak, *Nemška narodnostna skupnost*, str. 71; Nečak, Dušan, *Nekaj osnovnih podatkov o usodi nemške narodnostne skupnosti v Sloveniji po letu 1945*, *Zgodovinski časopis* 1993, št. 3, str. 439.
- ¹⁶ SI ZAL, ŠKL 268, Zbirka narodno osvobodilne borbe, t. e. 7, a. e. K-a/27, Šolstvo v okupacijski dobi.
- ¹⁷ Na črti Peč, Jalovec, Triglav, Blegoš, Planina, Javornik, Snežnik.
- ¹⁸ Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ¹⁹ Zupanc, Ciril, *Okupacija Selske doline, v: Loški razgledi 1973, letnik 20*, str. 267.

- ²⁰ Kokalj Kočever, Monika, *Gorenjsko domobranstvo*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, str. 9.; SI ZAL, ŠKL 12, OLO Škofja Loka 1945–1948, t. e. 15, a. e. 226, Prošnja za vrnitev zaplenjene imovine, 23. 10. 1946.
- ²¹ Ministrski svet za državno obrambo je dne 14. oktobra 1941 izdal Odredbo o pridobitvi državljanstva na osvobojenem območju Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske. Odredba z zakonsko veljavo je v prvem členu določala, da s 14. aprilom 1941 pridobijo nemško državljanstvo nekdanji jugoslovanski državljani nemške narodnosti in osebe nemške narodnosti brez državljanstva, ki so imele na ta dan svoje prebivališče na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem. Drugi člen je določal, da osebe nemške ali tej sorodne krvi, ki so bile jugoslovanski državljani ali brez državljanstva in so imele 14. aprila 1941 svoje prebivališče na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem, dobijo *nemško državljanstvo na preklic*, če jih bodo priznali za domu zveste prebivalce Spodnje Štajerske in Gorenjske in ne bodo dobile državljanstva po členu 1. Te osebe bodo lahko najpozneje v desetih letih postale nemški državljani, če jim ne bo državni notranji minister v tem času preklical državljanstva. (Ferenc, Tone, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, Maribor 1968, str. 762–763.)
- ²² Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 130-2096/2007, spis št. 130-573/20-10; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ²³ SI ZAL ŠKL 24, t. e. 2, a. e. 4, Zaplemba, 16. 7. 1947.
- ²⁴ SI ZAL ŠKL 12, t. e. 20, a. e. 660, Spisi 1945–1946, Z ozirom na ustmeni nalog organa ..., 5. 12. 1945.
- ²⁵ Drugi navajajo, da so se ločili že na Hrušiči.
- ²⁶ SI ZAL, ŠKL 376, Marjan Masterl 1940–2002 (dalje: ŠKL 376), t. e. 17, a. e. 491, Časopisni članki o NOB, Naglič, Miha, *Zakaj ni več "u milu pumelu" v mlin po moko?*, *Gorenjski glas*, 19. 7. 1991 (dalje: Naglič, Zakaj ni več "u milu pumelu").
- ²⁷ Ministrstvo za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spisi št. 130-2096/2007, 130-573/2010, 714-01-311/98, 130-1131/2005; SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Spisek socialno ogroženih, podpore potrebnih otrok, 1. 7. 1946; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ²⁸ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 14, Evidence zaplemb (dalje: t. e. 14), a. e. 139, Seznam državljanov nem. reicha oz. pripadnikov nemške narodnosti, 1946 (dalje: a. e. 139), Zapisnik okrajne zaplembne komisije, 15. 3. 1946.
- ²⁹ Ker je šlo pri zaplembi nemškega premoženja za zaplembe na narodni podlagi brez kakršnegakoli predhodnega ugotavljanja krivde prizadetih, so bili za izvedbo pristojni upravni organi, "zaplembne komisije", ne pa sodišča. Ker so zaplembe temeljile izključno na podlagi narodne pripadnosti, brez vsakega predhodnega ugotavljanja krivde prizadetih, so bile same po sebi problematične. Največ nepravilnosti in kršitev obstoječih predpisov so zaplembne komisije storile s tem, ko so za osebe nemške narodnosti proglašale tudi osebe, ki to niso bile. (Mikola, Rdeče nasilje, str. 203–204).
- ³⁰ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 14, a. e. 139, Zapisnik okrajne zaplembne komisije, 15. 3. 1946.
- ³¹ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 15, a. e. 228, 259 in 261; SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, a. e. 3, Odločba v zaplembeni stvari, vrnitev posestva, 1947.
- ³² SI ZAL, ŠKL 376, t. e. 17, a. e. 491, Naglič, *Zakaj ni več "u milu pumelu"*; Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 714-01-4933/98; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ³³ "Okrajno sodišče je v zaplembeni stvari zoper ..., kmeta iz ... 1. ugotovilo, da je zoper omenjenega z odločbo tuk. sodišča z dne 27./28. februarja 1946 opr. št. ... izrečena zaplemba celokupne imovine, katera se je popisala in ocenila dne 15./16. marca na licu mesta, pod red. št. ...; 2. Sklenilo: V smislu člena 24 zakona o zaplembah se prenese v last FLRJ popisana in ocenjena imovina obstoječa iz..." Odločbe so bile izdane sredi aprila 1946. (SI ARS, AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja (KUZOP), t. e. 80 (928/I-III), 1946 Zaplembe imetja – odločbe – sodbe okrajnega sodišča v Kranju, a. e. 80/II, sodbe Šk. Loka A–K).
- ³⁴ Uradni list DFJ, 12. 6. 1945.

³⁵ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2.

³⁶ Intervju z N. N., 21. 3. 2010.

³⁷ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Tuji državljani, 9. 9. 1946.

³⁸ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 15, a. e. 261.

³⁹ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 3, Na dopis od 15. 7. 1948 Štev. 28/3 KM sporočamo, 12. 7. 1948.

⁴⁰ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Štev. 44/47, Vaša štev. ON 5/47, 23. 1. 1947.

⁴¹ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Preskrba družin, katerih posestva so bila zaplenjena v korist narodne imovine.

⁴² Uradni list DFJ, 30. 7. 1946.

⁴³ Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravi krivic, spis št. 130-573/2010.

⁴⁴ SI ZAL, KRA 188, OLO Kranj, t. e. 55, a. e. 862, Sezname razlaščenih višinskih kmetij, 1956.

⁴⁵ Naslov je izposojen iz članka: Keršič, Marta Milena, Pučnik Rudl, Majda, *Otroštvo, ki ga ni bilo, v: Zgodovina otroštva* (ur. Aida Škoro Babič), Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 2012, str. 610–623.

⁴⁶ Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravi krivic, spis št. 130-573/2010.